

Biomeetria praks 7

Illustreeritud (mittetäielik) tööjuhend

Eeltöö

1. Avage *MS Excel*'is oma kursuse ankeedivastuseid sisaldav andmestik,
  2. lisage uus tööleht, nimetage see ümber leheküljeks 'Praks7' ja
  3. kopeerige kogu 'Andmed'-lehel paiknev andmetabel lehekülje 'Praks7' ülemisse vasakusse nurka.
-

Ülesanne.

Kas sugu ja auto omamine on seotud, st kas autot omavate tudengite arv on mees- ja naistudengite hulgas erinev?

1. Konstrueerige kahemõõtmeline sagedustabel tunnustele 'SUGU' ja 'AUTO'.
  2. Leidke sellesse tabelisse lisaks absoluutsetele sagedustele ka kahed suhtelised sagedused (nii veeru- kui ka reaprotsendid).
  3. Kommenteerige tabelit (sõnastades laused vähemalt kahe arvutatud protsendi kohta)!
  4. Testimaks tuvastatud seose/erinevuse statistilist olulisust, pange kirja vastav hüpoteeside paar.
  5. Tehke uus kahemõõtmeline sagedustabel tunnustele 'SUGU' ja 'AUTO', mis seekord sisaldab üksnes absoluutseid sagedusi;
  6. arvutage viimase alusel nullhüpoteesile vastavad (seost ei ole) sagedused ja
  7. viige läbi hii-ruut-test (leidke p -väärtus).
  8. Sõnastage lõppjärelendus (kas seos on statistiliselt oluline, mille alusel te seda otsustasite ja milles see seos ikkagi seisneb?).
-

Tööjuhend

1. Konstrueerige kahemõõtmeline sagedustabel tunnustele 'SUGU' ja 'AUTO'.

- Paigutage kursor andmetabeli suvalisse lahtrisse (leheküljel 'Praks 7').
- *Insert*-sakk → *PivotTable*

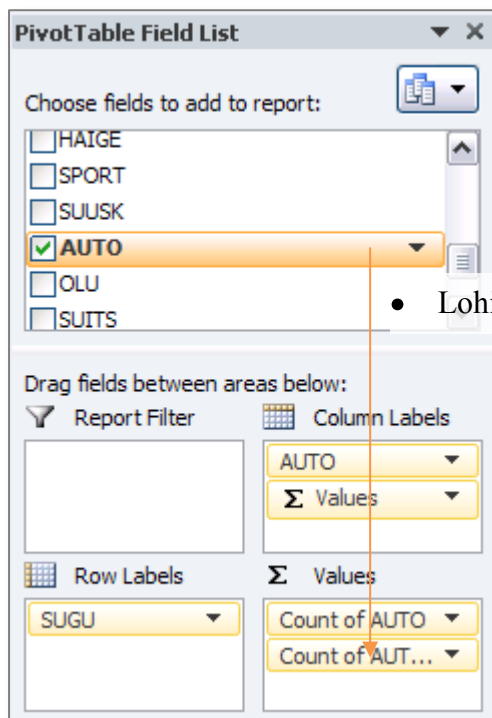
Loodav tabel paigutage samale 'Praks7'-lehele:

The image shows a sequence of steps in Microsoft Excel to create a PivotTable.
 1. The 'Insert' tab is active, and the 'PivotTable' button is highlighted.
 2. The 'Create PivotTable' dialog box is open, showing the data source as 'Praks7!\$A\$1:\$5\$53' and the location as 'Praks7!\$V\$1'.
 3. The 'PivotTable Field List' task pane is shown with 'SUGU' and 'AUTO' selected.
 4. A red text box notes: 'Näiteks. Samas võib lasta Excelil kokku lugeda ka mõne teise kõigil tudengitel registreeritud tunnuse väärtused.'
 5. The final PivotTable layout is shown with 'SUGU' as a Row Label and 'AUTO' as a Column Label, with the value field set to 'Count of AUTO'.

Tulemus:

Count of AUTO	Column Lab		
Row Labels	ei	jah	Grand Total
M	6	10	16
N	18	18	36
Grand Total	24	28	52

- Leidke tabelisse lisaks absoluutsetele sagedustele ka kahed suhtelised sagedused (nii realkui ka veeruprotsendid).

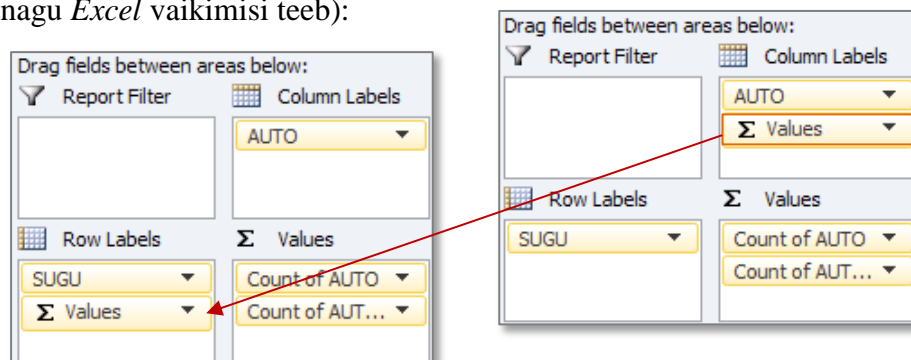

- Lohistage tunnus 'AUTO' ka teine kord väärtuste lahtrisse.

Tulemus:

Column Labels	ei		jah		Total Count of AUT	Total Count of AUT
Row Labels	Count of AUTO	Count of AUTO2	Count of AUTO	Count of AUTO2		
M	6	6	10	10	16	16
N	18	18	18	18	36	36
Grand Total	24	24	28	28	52	52

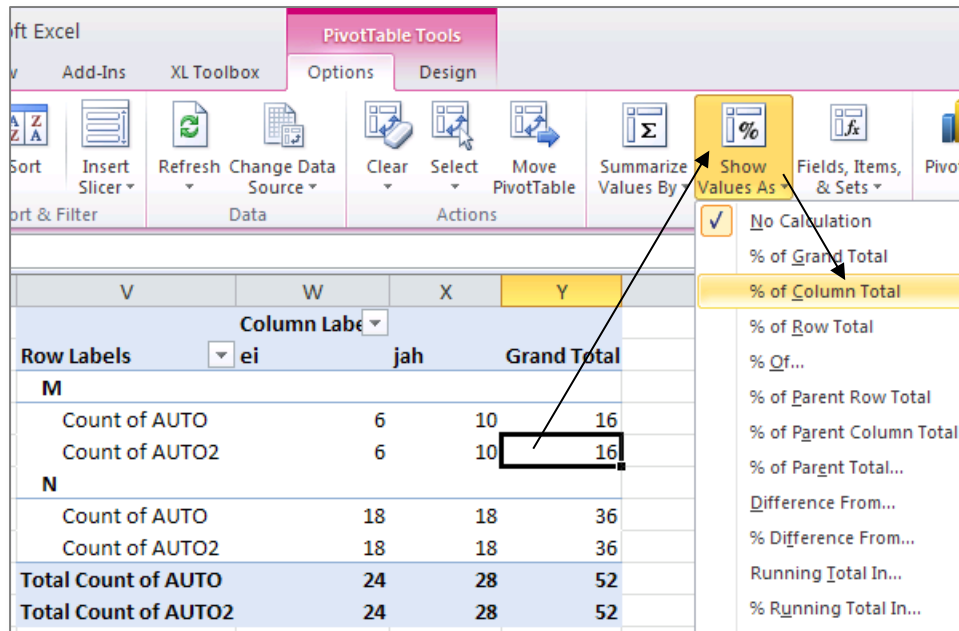
- Tabeli selgema esituse huvides jagage tabel arvutatavate väärtuste järgi ridadeks, mitte veergudeks (nagu Excel vaikimisi teeb):

Tulemus:

Row Labels	ei	jah	Grand Total
M			
Count of AUTO	6	10	16
Count of AUTO2	6	10	16
N			
Count of AUTO	18	18	36
Count of AUTO2	18	18	36
Total Count of AUTO	24	28	52
Total Count of AUTO2	24	28	52

- Esitamaks *Exceli* poolt uuesti kokku loetud tudengite arvu veeruprotsendina:

Tulemus:

Row Labels	ei	jah	Grand Total
M			
Count of AUTO	6	10	16
Count of AUTO2	6	10	16
N			
Count of AUTO	18	18	36
Count of AUTO2	18	18	36
Total Count of AUTO	24	28	52
Total Count of AUTO2	24	28	52

- Analoogselt arvutage ka reaprotsendid ... (% of Row Total).
(alustage sarnaselt punktis 2 kirjeldatule)

Row Labels	ei	jah	Grand Total
M			
Count of AUTO	6	10	16
Count of AUTO2	25.00%	35.71%	30.77%
Count of AUTO3	37.50%	62.50%	100.00%
N			
Count of AUTO	18	18	36
Count of AUTO2	75.00%	64.29%	69.23%
Count of AUTO3	50.00%	50.00%	100.00%
Total Count of AUTO	24	28	52
Total Count of AUTO2	100.00%	100.00%	100.00%
Total Count of AUTO3	46.15%	53.85%	100.00%

3. Kommenteerige tabelit (sõnastades laused vähemalt ühe rea- ja ühe veeruprotsendi kohta)!

4. Seose statistilise olulisuse testimiseks **pange** esmalt **kirja hüpoteeside paar** (et oleks ikka selge, mida testite).

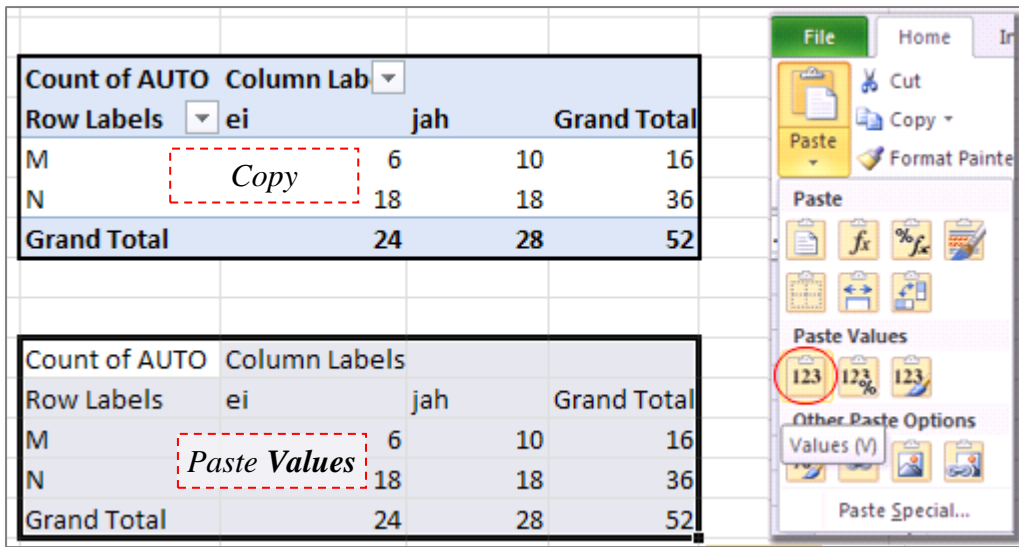
5. Tehke uus 2-mõõtmeline sagedustabel tunnustele 'SUGU' ja 'AUTO', mis seekord sisaldab üksnes absoluutseid sagedusi.

Column Lab			
Row Labels	ei	jah	Grand Total
M			
Count of AL	6	10	16
Count of AL	25.00%	35.71%	30.77%
Count of AL	37.50%	62.50%	100.00%
N			
Count of AL	18	18	36
Count of AL	75.00%	64.29%	69.23%
Count of AL	50.00%	50.00%	100.00%
Total Count of A	24	28	52
Total Count of A	100.00%	100.00%	100.00%
Total Count of A	46.15%	53.85%	100.00%
Kommentaarid.			
H ₀ : Sugu ja auto omamine ei ole seotud.			
H ₁ : Sugu ja auto omamine on seotud.			
Count of AUTO Column Lab			
Row Labels	ei	jah	Grand Total
M	6	10	16
N	18	18	36
Grand Total	24	28	52

- 6. Tehke uus, viimati loodud tabeliga analoogne sagedustabel, kuhu arvutage nullhüpoteesile vastavad sagedused.

Kuidas? Vt järgnevaid alapunkte!

- Tehke koopia *Pivot Table*'i abil konstrueeritud tabeli struktuurist ja väärtustest:

- seejärel kustutage ära kopeeritud tabeli **sisu**

Count of AUTO	Column Labels	ei	jah	Grand Total
M		6	10	16
N		18	18	36
Grand Total		24	28	52

- ning arvutage sinna asemele sõltumatuse juhule (nullhüpoteesile) vastavad sagedused (valemist $n_{ij} = n_i \times n_j / n$).

Count of AUTO	Column Labels	ei	jah	Grand Total
M		$=Y31*W33/Y33$		16
N				36
Grand Total		24	28	52

$n_{.1}$ (green), $n_{1.}$ (blue), n (purple)

Count of AUTO	Column Labels	ei	jah	Grand Total
M		7.384615385	8.615384615	16
N		16.61538462	$=Y32*X33/Y33$	36
Grand Total		24	28	52

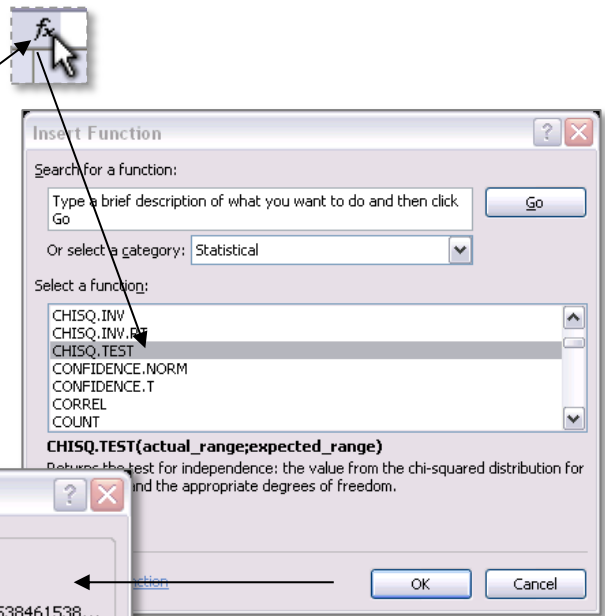
$n_{.2}$ (green), $n_{2.}$ (blue), n (purple)

7. Viige läbi hii-ruut test (leidke p -väärtus) – funktsioon CHISQ.TEST.

Et oleks lihtsam aru saada, milliste arvude võrdlemisel χ^2 -test baseerub (ehk siis millised tabelite osad tuleb Excel'i funktsioonile CHISQ.TEST ette anda), võib vastavad lahtrid selguse mõttes ära värvida ja ka tabelitele peale kirjutada, mida neis olevad arvud näitavad.

	V	W	X	Y
21	<u>Tegelikud andmete alusel arvatud (empiirilised) sagedused</u>			
22	Count of AUTO Column Lab			
23	Row Labels	ei	jah	Grand Total
24	M	6	10	16
25	N	18	18	36
26	Grand Total	24	28	52
27	<u>Teoreetilised nullhüpooteesile vastavad sagedused</u>			
29	Count of AUTO Column Labels			
30	Row Labels	ei	jah	Grand Total
31	M	7.384615385	8.615384615	16
32	N	16.61538462	19.38461538	36
33	Grand Total	24	28	52
34				
35				
36	Hii-ruut-test			

Järgnevalt, nagu funktsioonide puhul ikka, tuleb kursor panna lahtrisse, kuhu soovitakse tulemust saada (ja juurde võiks enne ka kirjutada, mida arvutama hakatakse).

Function Arguments

CHISQ.TEST

Actual_range W24:X25 = {6;10;18;18}

Expected_range W31:X32 = {7.38461538461539;8.61538461538...}

= 0.403986354

Returns the test for independence: the value from the chi-squared distribution for the statistic and the appropriate degrees of freedom.

Actual_range is the range of data that contains observations to test against expected values.

Formula result = 0.403986354

[Help on this function](#)

NB! Vanemais Exceli versioonides testib sama hüpooteesi funktsioon CHITEST.

Tulemus:

8. Sõnastage lõppjärelus (Kas seos on statistiliselt oluline? Miks te nii otsustasite? Milles see seos ikka seisneb?).

Kui noormeeste hulgas on autoomanikke 62,5%, siis neidude hulgas vaid 50,0%. Samas, kõigist autoomanikest on 35,7% mehed ja 64,3% naised (neidusid on kursusel lihtsalt rohkem). Hii-ruut-testi kohaselt ei ole kirjeldatud erinevus siiski statistiliselt oluline ($p = 0,404 > 0,05$), st et hoolimata suuremast autoomanike hulgast noormeeste hulgas, ei saa antud andmestiku alusel lugeda tudengi soo ja auto olemise seotust tõestatuks (väites seos olemasolu, eksiksime 40,4%-lise tõenäosusega, mis on enam, kui traditsiooniliselt lubatav 5% eksimist; ehk teisisõnu – andmetest ilmnenud seos auto olemise ja soo vahel võib 40,4%-lise tõenäosusega olla tekkinud ka lihtsalt juhuslikult).

	H ₀ : Sugu ja auto omamine ei ole seotud.			
	H ₁ : Sugu ja auto omamine on seotud.			
	<u>Tegelikud andmete alusel arvatud (empiirilised) sagedused</u>			
	Count of AUTO Column Lab			
	Row Labels	ei	jah	Grand Total
	M	6	10	16
	N	18	18	36
	Grand Total	24	28	52
	<u>Teoreetilised nullhüpooteesile vastavad sagedused</u>			
	Count of AUTO Column Labels			
	Row Labels	ei	jah	Grand Total
	M	7.384615385	8.615384615	16
	N	16.61538462	19.38461538	36
	Grand Total	24	28	52
	Hii-ruut-test	0.403986354		